

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied De Banne Buiksloot II
Stadsdeel Noord**

BO 12-033 Amsterdam 2012

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Dijken en polders	11
3.3.3 Verstedelijking	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	13
3.4.2 Vindplaatsen	13
3.4.3 Bodemopbouw	15
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Noord een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied De Banne Buiksloot II, stadsdeel Noord. Dit is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16-18) worden zeven zones met een hoge en vijf zones met een lage archeologische verwachting onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt vier zones (p. 19-20). Hiervoor is gespecificeerd of en in welke mate archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Noord heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied De Banne Buiksloot II, stadsdeel Noord.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied De Banne Buiksloot II wordt in het noorden begrensd door de Hoogoorddreef, in het oosten door de Flierbosdreef, Meerkerkdreef en Reigersbosdreef, in het zuiden en westen door de spoorlijn Amsterdam – Utrecht.

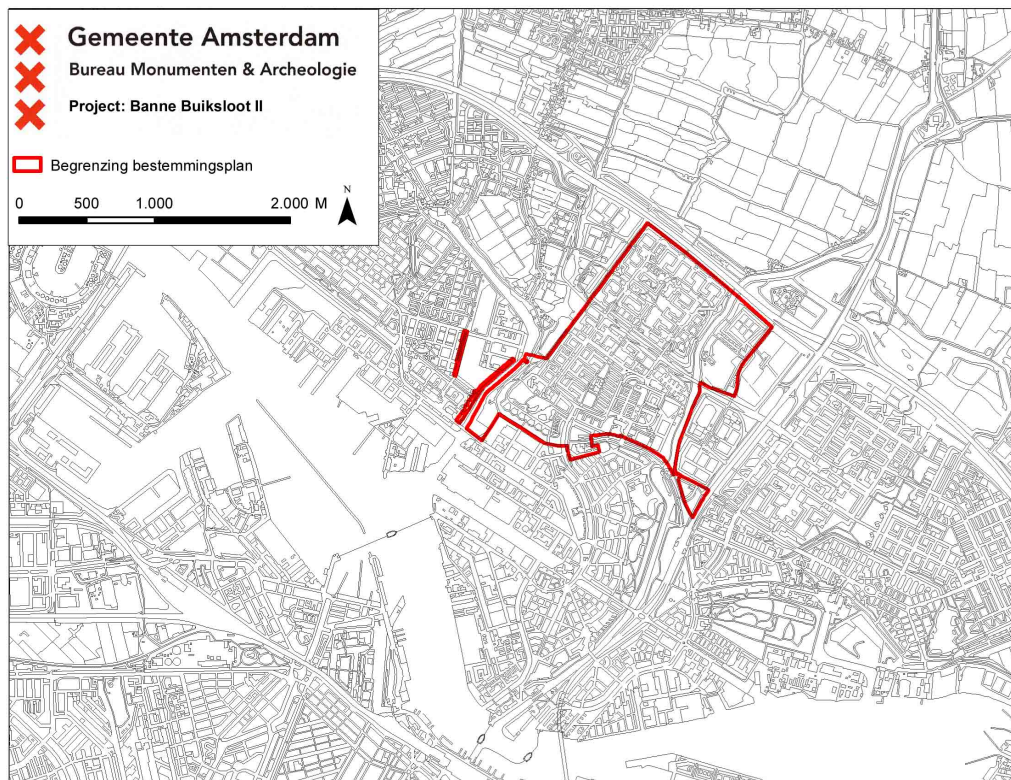
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Stadsdeel Noord
Contactpersoon	Dhr. H. Misset
Adres	Postbus 12491
Postcode / plaats	1100 AL Amsterdam Noord

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25G
ARCHIS meldingsnr.	52053	ARCHIS afmeldingsnr.	41937
X-coördinaat N	123.200	Y-coördinaat N	492.069
X-coördinaat O	124.307	Y-coördinaat O	491.307
X-coördinaat Z	123.380	Y-coördinaat Z	490.196
X-coördinaat W	121.842	Y-coördinaat W	490.566

Locatie

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of plaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

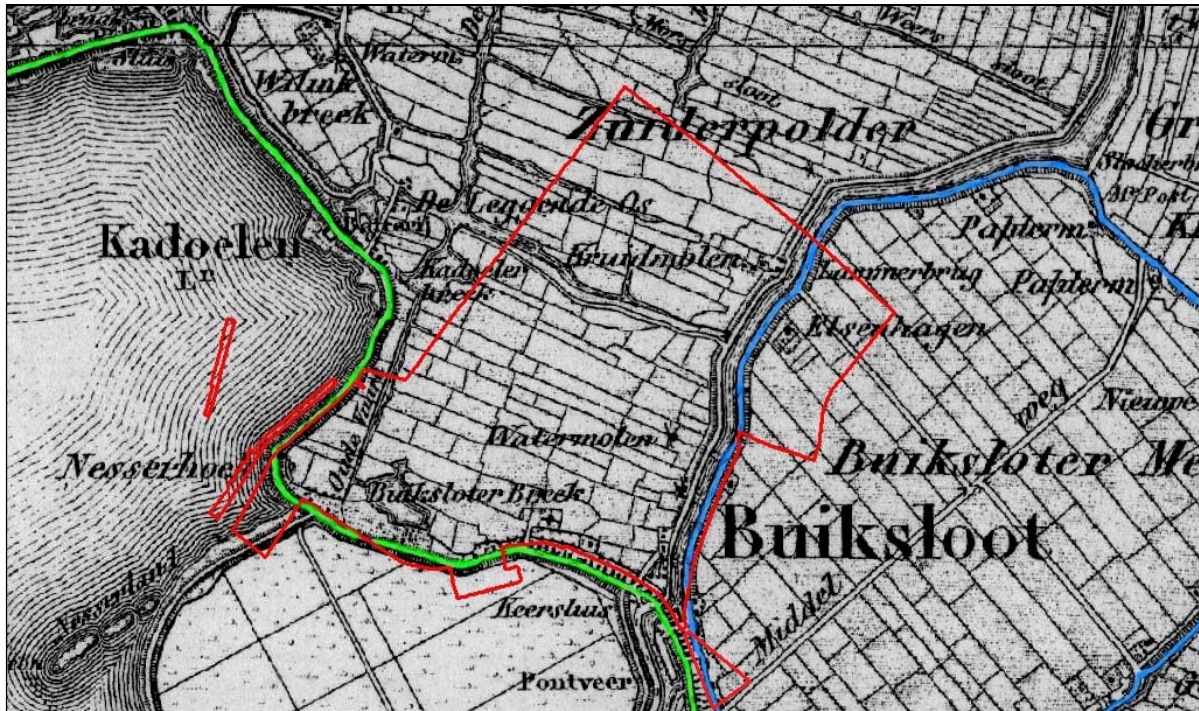
3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk. Deze werd in het laatste kwart van de 15de eeuw vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostzijde. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuilt de Jordaan en het deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen: bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

Voor deze historisch-topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854), de Chromotopografische Kaart (1900) en een aantal kaarten van Publieke Werken (1929, 1936 en 1983).

3.3.1 Ontginningen

De ontginningen van Waterland voltrokken zich vanaf de tweede helft van de 10de eeuw, en vooral in de 11de en 12de eeuw. Het veengebied werd verkaveld vanaf de riviertjes, dieën genaamd, die door het gebied stroomden. Via de dieën werd het gebied ontwaterd en ontstond land dat geschikt was voor akkerbouw. Een bijkomend en ongewenst effect van de ontwatering was de daling van het maaiveld, waardoor akkers kwetsbaar werden voor overstromingen. Om het ontgonnen land te beschermen tegen het water uit de nog niet ontgonnen gebieden, werd aan de achterzijde van de ontginning een veendijk opgeworpen. Dergelijke kleine dijken worden in Waterland ook wel goudwijk of gouw genoemd. In de 12de en 13de eeuw concentreerde de bewoning zich langs de gouwen en vaarten, aan de rand van de ontginningsgebieden. Er ontwikkelden zich dorpskernen zoals Ransdorp, Zunderdorp en Holysloot. In de 13de eeuw verschoof de bewoning naar de Waterlandse

Zeedijk. Daar ontstonden de handels- en vissersplaatsen Durgerdam, Nieuwendam en Buiksloot.⁵ Aan het begin van de 13de eeuw was Waterland vrijwel geheel in cultuur gebracht en vormde het gebied een bestuurlijke eenheid.⁶

3.3.2 Dijken en polders

Buiksloterdijk

Om het land beter tegen water te beschermen, werd in de 13de eeuw langs de oevers van het IJ en de Zuiderzee een tracé van dijken aangelegd. Ter hoogte van het plangebied heette deze zeedijk de Buiksloterdijk. Deze vormde de zuidgrens van de polder Banne Buiksloot. Dit werd ook een belangrijke verbindingsweg tussen steden en dorpen langs de Zuiderzee, en langs de dijk ontstonden dorpen als Buiksloot, Schellingwoude, Durgerdam en Nieuwendam. In 1609 werd aan de dijk de Buiksloterkerk gebouwd (afb. 3). Als gevolg van ontvolking van Waterland in de 16de eeuw werd de dijk minder goed onderhouden. Mede hierdoor vonden weer enkele grote overstromingen plaats. De jongste doorbraak gebeurde in 1916, toen de zeedijk op drie plaatsen bezweek.⁷ Met de voltooiing van de Afsluitdijk in 1932 was het overstromingsgevaar geweken.

3 De Buiksloterkerk op een tekening van Hendrik de Winter uit 1780 (SAA)

Buikslotermeerdijk en Buikslotermeerpolder

Vanaf het begin van de 17de eeuw werden binnenmeren en plassen drooggelegd. Vaak investeerden Amsterdammers in zulke droogmakerijen om vervolgens het nieuw gewonnen land te verkopen. Het

⁵ Bos 1988, 104-105

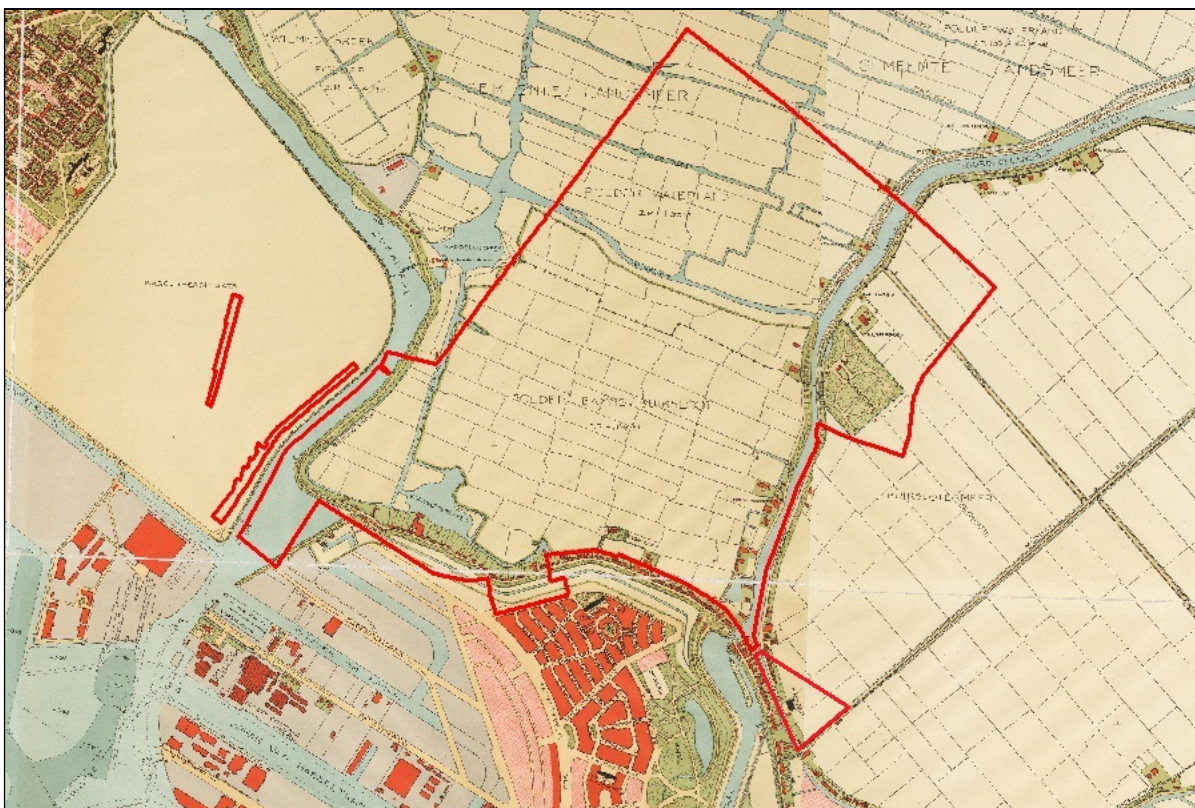
⁶ De Cock 1975, 329

⁷ Kruizinga 2002

Buikslotermeer is echter drooggelegd op initiatief van Ransdorp, Zuiderwoude en Broek in Waterland, in 1624-1628. De ringvaart rond de Buikslotermeerpolder maakte deel uit van de 17de-eeuwse Buikslotertrekvaart, een waterweg tussen het IJ en Waterland. Tussen 1819 en 1824 werd de trekvaart verbreed en verdiept tot het Groot Noordhollandsch Kanaal, voornamelijk om te voorkomen dat de haven- en handelsactiviteiten zich zouden verplaatsen naar Den Helder.⁸

Voormalig IJ: de Buiksloterham en Noorder IJpolder

Ten zuiden en westen van de polder Banne Buiksloot liggen stukken land die op het IJ zijn ingepolderd. De Buiksloterham, het gebied ten zuiden van de zomerdijk, was een inham aan de noordzijde van het IJ. In de eerste helft van de 19de eeuw werd het gebruikt als stortplaats voor opgebaggerde modder uit de grachten en het IJ. In 1851 werd de Buiksloterham ingedijkt en drooggemalen. De Noorder IJpolder werd in de jaren '70 van de 19de eeuw door inpoldering op het IJ gecreëerd. Na een aantal jaren van agrarisch gebruik kreeg het gebied in 1909 een bestemming als baggerdepot (afb. 4).

4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken uit 1929

3.3.3 Verstedelijking

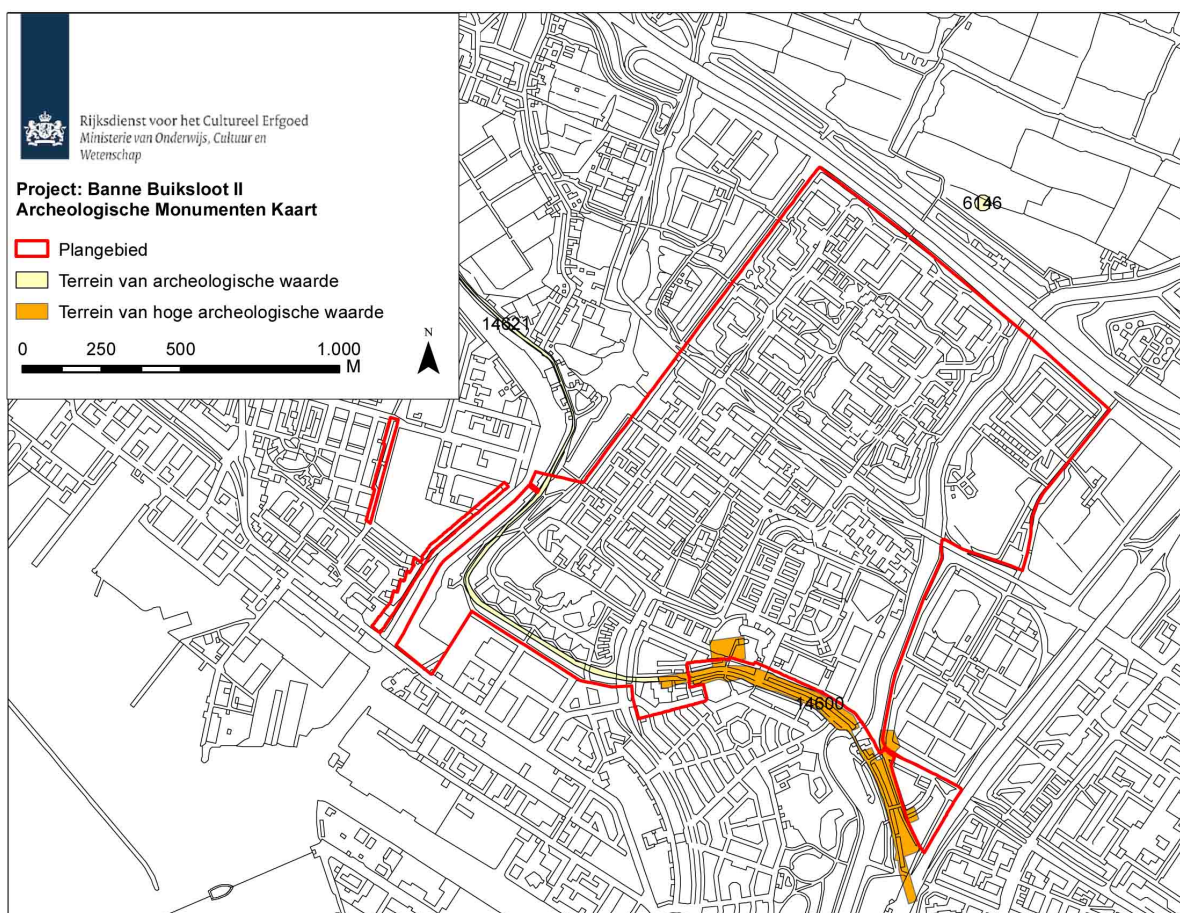
De regio Waterland behield lange tijd haar landelijk karakter. Vanaf 1921 veranderde dit toen het gebied ten dele door Amsterdam werd geannexeerd. In eerste instantie werden in Amsterdam Noord enkele tuindorpen aangelegd zoals Tuindorp Nieuwendam (1924) en Tuindorp Buiksloot (1930). In 1959 maakte Banne Buiksloot deel uit van de stedelijke uitbreidingsgebieden ten noorden van het IJ. De Banne Zuid werd in de jaren '60 bebouwd. De Banne Noord viel vanaf 1966 binnen de gemeentegrenzen van Amsterdam. Bebouwing in dit deel van het plangebied dateert uit de jaren '70. Bij de aanleg van de woonwijken is het oorspronkelijke landschap onder een pakket zand verdwenen.

⁸ Schmall 1987, 120

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart en Cultuurhistorische Waardenkaart

Binnen het plangebied zijn op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geen monumenten aangewezen (afb. 5). De AMK komt overeen met de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden heeft het noordelijk deel van het plangebied (Banne Noord) een lage archeologische waarde. Het zuidelijk deel is niet gekarteerd. Dit verwachtingsbeeld is echter algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt uit de historisch-topografische analyse.

5 Het plangebied De Banne Buiksloot II (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

3.4.2 Vindplaatsen

Binnen de grenzen van het plangebied is twee keer archeologisch veldonderzoek uitgevoerd, aan het Buiksloterkerkpad en op het Marjoleinterrein. Daarnaast zijn in de omgeving van het plangebied ook diverse archeologische vindplaatsen onderzocht (afb. 6). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd vormen een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

Buiksloterkerkpad (HKB)

Naar aanleiding van restauratiewerkzaamheden in 1962-64 kon een deel van de ondergrond van de Hervormde Kerk van Buiksloot archeologisch worden onderzocht door het voormalige Instituut voor Prae- en Protohistorie (IPP) van de Universiteit van Amsterdam. Het doel van het veldwerk was te onderzoeken of de kerk een middeleeuwse oorsprong had. Onder de vloer werden hier geen aanwijzingen voor gevonden.

Marjoleinterrein (MRJ)

Op het Marjoleinterrein in de voormalige polder Banne Buiksloot is in 2008 door Hollandia Archeologen een booronderzoek uitgevoerd. Dit leverde aanwijzingen op dat er in de bodem archeologische sporen aanwezig waren. Ter verificatie heeft BMA een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd. De uitkomst was dat de mogelijke aanwezigheid van middeleeuwse terpen en ophogingen niet kon worden bevestigd. Wel werden vele stukken aardewerk uit de periode 1650-1950 gevonden. Daaruit bleek dat deze plek langdurig als stortplaats in gebruik was.⁹

IPP/ RAAP

In 1976 is het toenmalige Instituut voor Prae- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam in samenwerking met de Archeologische Werkgroep Nederland begonnen met een archeologische inventarisatie van het bodemarchief van Waterland. Door dit onderzoek konden ca. 600 mogelijke middeleeuwse huisplaatsen worden aangewezen en met die informatie kon een schematisch overzicht worden gemaakt van voormalige dorpen en gehuchten. In de jaren '80 is door archeologisch adviesbureau RAAP een boorprogramma voor Waterland-Oost opgezet. De resultaten hiervan zijn enkele jaren geleden opgenomen in de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (afb. 5).¹⁰

Poppendamergouw (POP)

Bij archeologisch onderzoek aan de Poppendamergouw in 1985 zijn zeer vroege bewoningssporen opgegraven. Aan het eind van de 10de eeuw werd vanaf deze plek aan een veenrivier het achterland ontgonnen. Door verzakkingen moest de huisplaats herhaaldelijk worden opgehoogd. Tot vijf keer toe werd een laag veenplaggen aangebracht, tot een pakket van ongeveer twee meter was ontstaan. In de 12de eeuw werd de plaats verlaten.¹¹

Zunderdorpergouw 32 (ZUN) en 18 (ZUN2)

In de zomer van 2007 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd langs de oude ontginningsas Zunderdorpergouw. Omdat eerder door boringen in de nabije omgeving middeleeuwse huisplaatsen waren gelokaliseerd, werd onderzocht of op nummer 32 ook archeologische resten lagen. Het oorspronkelijke maaiveld bleek echter dieper te liggen dan verwacht, op gemiddeld 2 m ÷ NAP, en daarmee kwam de geplande diepte van ontgraving binnen het pakket van recent ophogingszand te liggen. Aan dezelfde gouw werd in 2009 op nummer 18 gebouwd. Boringen ter plaatse wezen uit dat 50 meter ten westen en 100 meter ten oosten van de bouwlocatie archeologische sporen liggen, maar ter hoogte van nummer 18 niet.

Nieuwe Leeuwarderweg (NZB1)

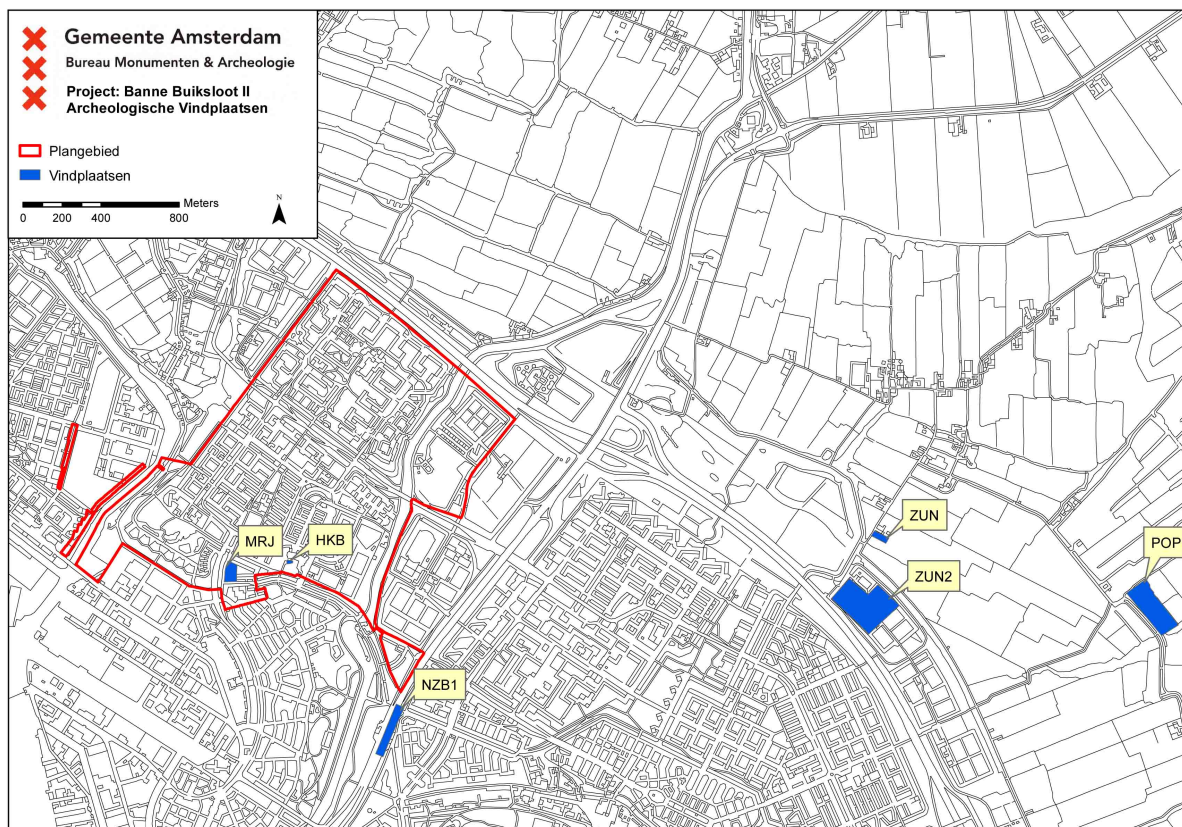
Ten behoeve van de aanleg van de Noord/Zuidlijn werd in 2009 de Nieuwe Leeuwarderweg verlaagd. BMA heeft hier een Archeologische Begeleiding uitgevoerd, waarbij een doorsnede van de 17de-eeuwse Buiksloterdijk in kaart kon worden gebracht.¹²

⁹ Gawronski & Veerkamp 2009

¹⁰ Bos 1988

¹¹ Bos 1986, 294

¹² Gawronski 2010, 19

6 Het plangebied De Banne Buiksloot II (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen

3.4.3 Bodemopbouw

Het maaiveld ligt in het grootste deel van het plangebied tussen de 0 en 0,6 m $\pm$ NAP. In het zuidelijk deel ligt het maaiveld hoger, oplopend tot ruim 1,5 m NAP op de Buiksloterdijk. Omdat het oorspronkelijke polderpeil van de Banne Buiksloot op 1,66 $\pm$ NAP lag, kunnen in dat deel van het plangebied vanaf ca. 1 m onder maaiveld eventuele archeologische sporen worden verwacht. De Buiksloterdijk en Buikslotermeerdijk zijn recent niet opgehoogd. Daar kunnen archeologische sporen dicht onder het maaiveld liggen.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied De Banne Buiksloot II materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, bewoning en landgebruik vanaf de 10de eeuw. In de voormalige Buikslotermeerpolder zijn met name sporen als ophogingslagen, bebouwingsresten of afval vanaf de 17de eeuw te verwachten. Daarnaast moet ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied met 20ste-eeuwse verstoringen rekening worden gehouden. De kans bestaat dat bij de aanleg van de huidige bebouwing op diverse plekken het oorspronkelijke polderpeil is vergraven.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied De Banne Buiksloot II materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de middeleeuwse ontginningsfase tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied. Het plangebied kent twaalf verwachtingszones:

Zone A: Bewoningszone Buiksloterdijk

Archeologische verwachting: hoog

De materiële neerslag binnen deze bewoningszone kan bestaan uit sporen van ophoging en bebouwing, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone B: Bewoningszone Buikslotermeerpolder

Archeologische verwachting: hoog

Dit betreft de zone van bewoning direct achter de ringdijk, in het ingepolderde Buikslotermeer. Hier liggen mogelijk resten van 17de-eeuwse bebouwing: ophogingen, funderingen, afval of losse vondsten. Dergelijke overblijfselen hebben een lange gebruikperiode, een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone C: Bewoning aan de Ringvaart

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de zone van bewoning aan de 17de-eeuwse ringvaart. De materiële neerslag kan bestaan uit sporen van gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone D: Buiksloterkerk en omgeving

Archeologische verwachting: hoog

Deze zone betreft de vroeg-17de-eeuwse Buiksloterkerk en het omliggende land. Sporen kunnen bestaan uit ophogingen, funderingen en losse vondsten die samenhangen de religieuze functie van de plek. Vanwege de zekerheid dat het hier om een archeologische vindplaats gaat, is de archeologische verwachting hoog.

Zone E: Molens

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de mogelijke resten van molens op drie locaties. De sporen kunnen bestaan uit ophogingen, funderingen, resten van stenen en houten opbouw, losse vondsten en afval. Omdat deze sporen een dichte verspreiding hebben, is de archeologische verwachting hoog.

Zone F: Buiksloterdijk

Archeologische verwachting: hoog

Betreft het tracé van de middeleeuwse dijk. De mogelijke materiële neerslag betreft losse vondsten, afval of sporen van de dijkstructuur. Ook zijn resten van ophogingslagen en beschoeiingen te verwachten. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding en hoge trefkans. De verwachting is daarom hoog.

Zone G: Buikslotermeerdijk

Archeologische verwachting: hoog

Het tracé van de ringdijk uit de eerste helft van de 17de eeuw. De eventuele materiële neerslag houdt verband met de dijkaanleg, en bestaat uit losse vondsten, afval of sporen van de dijkstructuur. De overblijfselen hebben een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone H: Ringvaart Buikslotermeer

Archeologische verwachting: laag

In de voormalige trekvaart kunnen resten van kadewerken aanwezig zijn en losse voorwerpen die in de bodem zijn verzonken. Door de vergraving tot het Noord-Hollands Kanaal is de kans op kadewerken klein, en de losse vondsten hebben geen samenhang. De archeologische verwachting is daarom laag.

Zone I: Wetering

Archeologische verwachting: laag

De materiële neerslag betreft losse vondsten van in de wetering gegooide afval of verloren voorwerpen. Dergelijke overblijfselen hebben geen samenhang en hebben een wijde verspreiding, de archeologische verwachting is dan ook laag.

Zone J: IJ

Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen overblijfselen aanwezig zijn die verband houden met scheepvaart vanaf de 13de eeuw of losse vondsten die in de voormalige waterbodem zijn verzonken. De enige samenhangende structuren zijn scheepswrakken, maar dit zijn geïsoleerde vindplaatsen met een lage trefkans. De archeologische verwachting is daarom laag.

Zone K: Polder Banne Buiksloot en Zuiderpolder

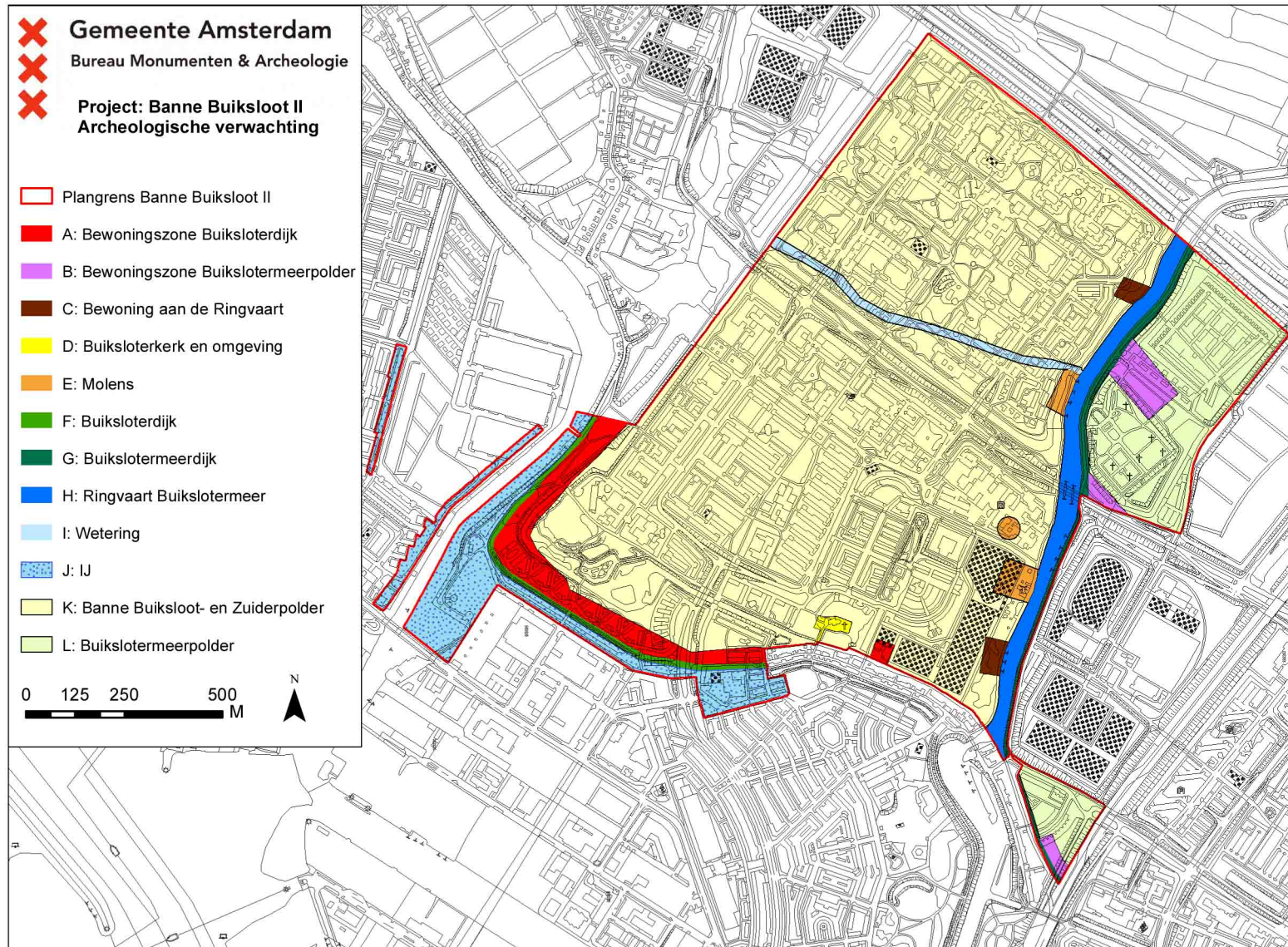
Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik. De materiële neerslag betreft erven, terpen verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

Zone L: Buikslotermeerpolder

Archeologische verwachting: laag

Betreft het gebied dat voor de verstedelijking poldergebied was. Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met landgebruik vanaf de 17de eeuw tot de verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

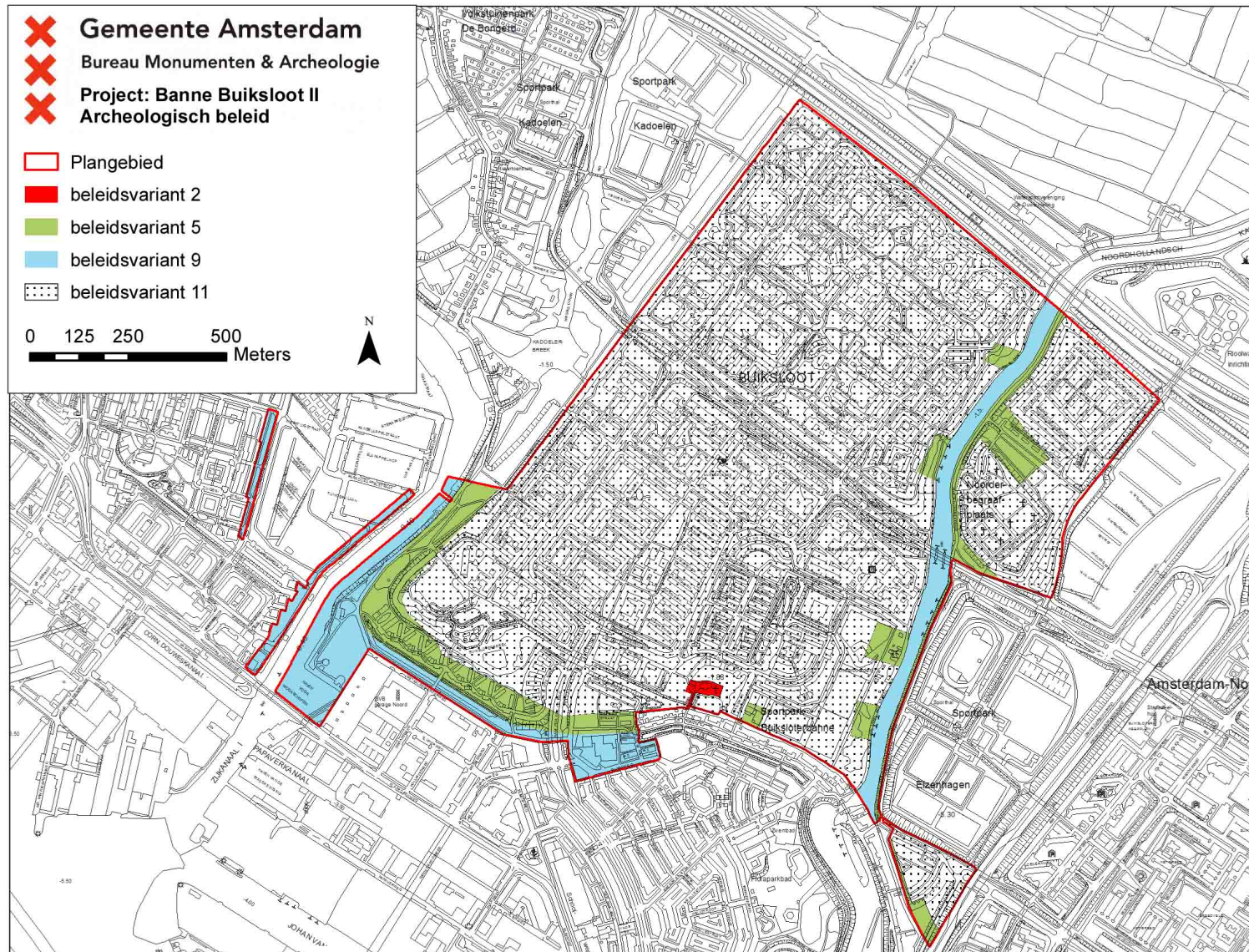
5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied De Banne Buiksloot II is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema).

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

- **Beleidsvariant 2: verwachtingszone D**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of ondieper dan 0,5 m.
- **Beleidsvariant 5: verwachtingszone A t/m C, E (deels), F en G**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 1 m.
- **Beleidsvariant 9 verwachtingszone H**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem kleiner dan 10.000 m².
- **Beleidsvariant 11: verwachtingszone E (deels) en I t/m L**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan vijftig jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij Bureau Monumenten en Archeologie gemeld worden, zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied De Banne Buiksloot II. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwingrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 16-18) is een beleidskaart (p. 19-20) opgesteld waarin vier beleidsvarianten worden onderscheiden. Voor de eerste beleidszone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of ondieper dan 0,5 m. Voor de tweede zone geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (2 m). Voor de derde zone uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem kleiner dan 10.000 m². Voor de vierde zone geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

PANH: Provinciale Atlas Noord-Holland: www.provincialeatlas-nh.nl

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010. Amsterdam 2005

Bos, J.M., 'Amsterdam: Poppendam', in: Woltering, P.J., *Holland, Archeologische Kroniek van Holland over 1985, Noord-Holland*. Hilversum 1986, 294

Bos, J.M., 'Landinrichting en archeologie: het bodemarchief van Waterland', *Nederlandse Archeologische Rapporten* 6, Amersfoort 1988

Cock, J.K. de, 'Historische geografie van Waterland', *Holland, Regionaal-historisch tijdschrift* 17 (1975), 329-349

Dienst der Publieke Werken, 'Het bouwrijpmaken van terreinen', *Ons Amsterdam* 19/10, 1967, 290-294

Gawronski, J. & J. Veerkamp, *De Buiksloterbreek. Inventariserend Veldonderzoek Marjoleinterrein, Amsterdam (2009)* (BMA AAR 51), Amsterdam 2010

Gawronski, J., 'Noord/Zuidlijn', *De archeologische kroniek van Holland 2009*, Haarlem 2010, 17-19

Kruizinga, J., *Het XYZ van Amsterdam*. Amsterdam 2002

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Schmall, H., 'De Stelling van Amsterdam. Geschiedenis van de vestingwerken', Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987, 112-113.

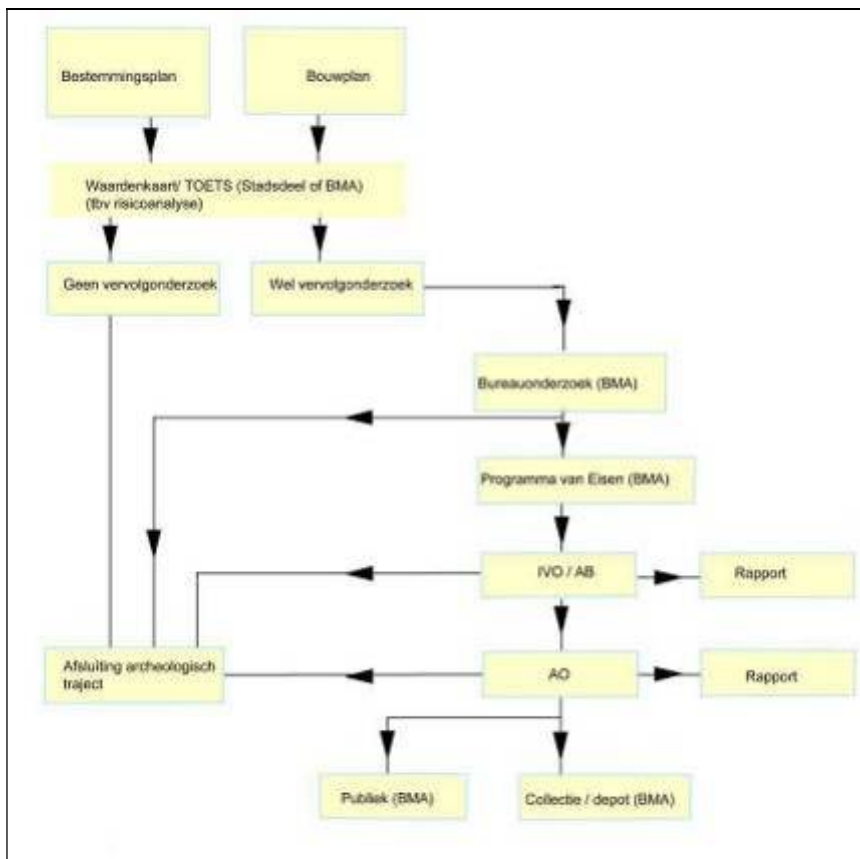
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeacht het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

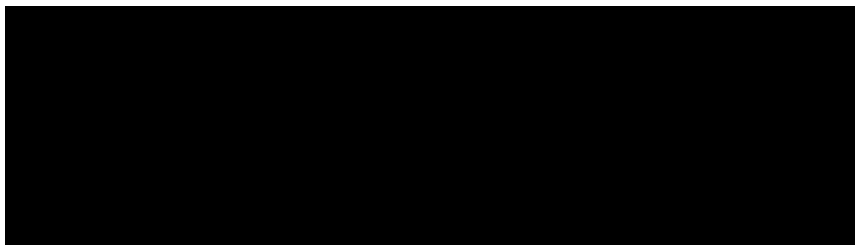

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 12-033

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum:	07-06-2012
Status:	definitief
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	drs. J. van den Dijssel
Cartografie:	drs. J. van den Dijssel

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.